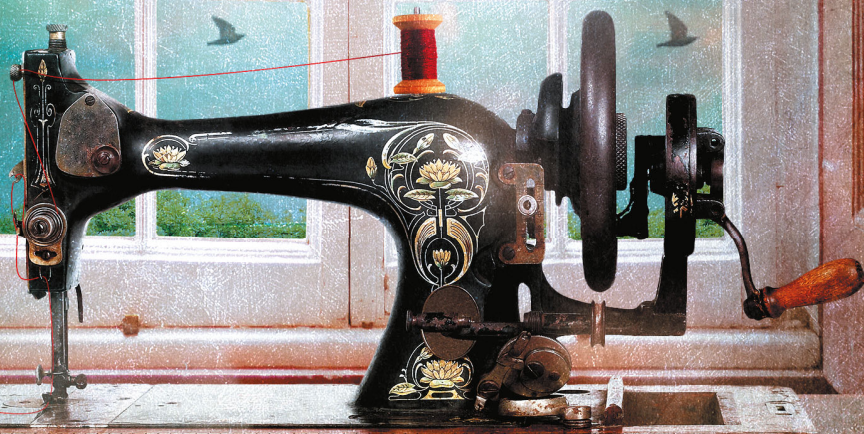
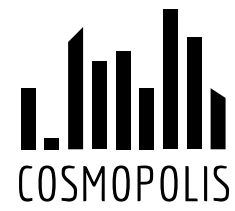

Bianca Pitzorno

SEN O ŠICÍM STROJI

*Švadlena bývá neviditelná,
ona ale vidí a slyší všechno...*

Bianca Pitzorno

SEN
O ŠICÍM
STROJI

Přeložila Ilona Laužanská

Bianca Pitzorno

Il sogno della macchina da cucire

Copyright © 2018 Giunti Editore S.p.A. / Bompiani, Firenze-Milano

www.giunti.it

www.bompiani.it

Czech edition © Grada Publishing, a. s., 2023

Translation © Ilona Laužanská, 2023

Cover photos © Seregam, xpixel, JB Group, schankz,

Sergio RodriB / Shutterstock.com

ISBN 978-80-271-3848-7

Drahé památce

paní Angeliny Valle Vallebella, domácí našeho letního bytu a jediné švadleny ve Stintinu, majitelky překrásného šlapacího šicího stroje, která šila u otevřených dveří s výhledem na náměstí „Largo“ Cala d’Oliva a která s pomocí rozžhavené jehly a korkového špuntu propichovala uši dívkám z vesnice. Každý den mě česala a pletla mi copy ve stínu svého dvorku plného rozkvetlých hortenzií;

a paní Ermenegildy Gargioni, asi nejchytřejší a nejkreativnější ženy, kterou jsem kdy potkala a která odešla z tohoto světa před dvěma lety a která i poté, co oslepla, až do svých sedmadvadesáti let stále šila na svém šlapacím stroji;

a Giuseppiny přezdívané „Smažená ryba“, jejíž příjmení si nepamatuju a která k nám těsně po válce chodila vypomáhat se šitím, mnoho našich starých kabátů obrátila naruby a přešila, mně ušila nespočet zástěrek se sámkou vepředu a s křídlovými rukávy, mým bratrům zase krátké kalhoty z piké s kšandičkami, a když mi bylo pět let, naučila mě první stehy a trpělivě mi vysvětlila základy řemesla, včetně ovládání stroje na kliku;

a mojí babičky Peppiny Sisto, která mě naučila vyšít bílé a barevně a která si pokaždé, když mě viděla vzít do ruky jehlu, aniž jsem si nasadila náprstek (což jsem vždycky dělala a dělám), stěžovala mojí matce, že ze mě vyroste neovladatelná žena;

a všech současných švadlenek třetího světa, které pro nás šijí módní hadry, jež si za pár eur kupujeme v obchodních domech s levným oblečením – každá z nich šije pořád dokola jeden kus nastříhaný někým jiným jako u výrobního pásu, čtrnáct hodin s plínami, aby neztrácely čas chozením na záchod –, a které poté, co dostanou svou almužnu, umírají v těch obrovských továrnách-vězeních. Šití je kreativní a krásná činnost, ale ne takhle, NE TAKHLE.

Příběhy a postavy, o nichž je tato kniha, jsou plodem fantazie.

Každá příhoda má ale svůj základ v reálné události, o níž jsem se dozvěděla z vyprávění své babičky, současnice hlavní postavy, ze starých novin i z pohledů a z dopisů, které babička uchovávala ve velkém kufru, i z historek, které se tradují v naší rodině. Já jsem fakta zpracovala, vyplnila bílá místa, přidala vedlejší postavy, občas změnila závěr. Ale podobné události, o kterých v této knize píšu, se tenkrát skutečně odehrávaly, a to i, jak se říká, v lepších rodinách.

Postava „námezdní švadleny“ byla běžná a přítomná v měšťanských domácnostech až do doby mého časného dospívání. Tím spíš hned po válce, kdy bylo pro všechny nutné „zachránit“ a znovu využít už existující látky a oblečení. Průmyslově vyráběné prádlo a oblečení, které se kupuje už hotové v obchodech, konfekce a velké firmy, to přišlo až později.

Když se v obchodních domech objevilo levné konfekční oblečení, bohatí, kterým záleželo na eleganci nebo na originalitě, si i nadále nechávali šít šaty „na míru“, ale u vyhlášených švadlen v opravdových krejčovstvích.

Časy švadlenek skončily.

Cílem této knihy je, aby neupadly navždy v zapomnění.

ŽIVOTE MŮJ, SRDCE MOJE

Býlo mi sedm let, když mi babička začala svěřovat drobné práce na šatech, které si u ní nechávaly šít její klientky v obdobích, kdy neměla zrovna žádné nabídky na šití v domácnostech. Zůstaly jsme samy po epidemii cholery, která bez rozdílu pohlaví zkosila moje rodiče, bratry, sestry a všechny ostatní babiččiny děti i vnuky, tedy moje tety, strýce, bratrance a sestřenice. Dodnes nechápu, jak jsme tomu mohly uniknout.

Byly jsme chudé, ale to jsme byly už před epidemií. Naše rodina nevlastnila nikdy nic, kromě síly mužských paží a zručnosti ženských prstů. Moje babička a její dcery a snachy byly ve městě proslulé svou šikovností a pečlivostí při šití a vyšívání, svou čestností, čistotností a důvěryhodností při vykonávání prací v bohatých domácnostech, kde se dokázaly s určitou grácií zhostit role pokojských i péče o garderobu. A také byly skoro všechny dobré kuchařky. Muži nádeničili jako zedníci, nosiči, zahradníci. Fabrik, které přijímaly dělníky, nebylo v našem městě mnoho, ale pivovar, lisovna olivového oleje, mlýn, a pak taky nekonečné práce

při hloubení vodovodu často potřebovaly nekvalifikovanou pracovní sílu.

Pokud se pamatuju, nikdy jsme netrpěli hladu, i když jsme se museli často stěhovat a občas se mačkat v nebytových prostorech v historickém centru, to když jsme zrovna neměli na zaplacení činže v těch nejskromnějších bytech, v nichž bydleli lidi z naší vrstvy.

Když jsme zůstaly samy, bylo mi pět a babičce padesát dva. Byla ještě v plné síle a mohla se vrátit do služby do jedné z rodin, pro které pracovala jako mladá a zanechala u nich dobrý dojem. Jenže ty by jí nedovolily vzít si mě s sebou a ona mě nechtěla dát do jednoho z ústavů pro sirotky provozovaných jeptiškami, které sice ve městě byly, ale měly velmi špatnou pověst. I kdyby pracovala jen napůl, nevěděla by, co si se mnou počít během dne. A tak si předsevzala, že nás obě uživí jen šitím, což se jí podařilo do té míry, že si nepamatuju na to, že bychom tehdy trpěly jakýmkoli nedostatkem. Bydlely jsme ve dvou místnůstkách v suterénu jednoho paláce v úzké dlážděné uličce v centru a nájem jsme platily v naturáliích: každodenním úklidem vchodu a schodiště až do čtvrtého patra. Babička tomu každé ráno věnovala dvě a půl hodiny, vstávala za tmy, a teprve když odložila kbelík, hadry a koště, začínalo šití.

Dokázala jeden z těch pokojků zařídit tak slušně a elegantně, že v něm mohla přijímat klientky, které za ní přicházely s objednávkami, a někdy i brát míry, i když to byla skoro vždy ona, kdo se vypravoval za nimi – s nastehovanými šaty, zabalenými do prostěradla a přehozenými přes paži, a s nůžkami a polštářkem na špendlíky, které se zavěšené

na stužce houpaly na její hrudi. Při té příležitosti mě brávala s sebou, poté co mě snad tisíckrát poprosila, abych tam klidně seděla někde v koutku. Dělal to proto, že mě neměla kam dát, ale i proto, abych ji viděla při práci a přitom se učila.

Specializací mojí babičky bylo prádlo: kompletní výbava pro dům, prostěradla, ubrusy, závěsy, ale i pánské a dámské košile, spodní prádlo, výbavičky pro miminka. V té době tento druh zboží nabízely jen ty nejluxusnější obchody. Našimi velkými konkurentkami v této oblasti byly sestry karmelitánky, vynikající hlavně ve vyšivkách. Babička uměla ušít i oblečení na každodenní nošení a na večer, kabátky a pláště. Vše pro ženy. A samozřejmě, patřičně zmenšené, i pro děti. Moje oblečení bylo vždycky hezké, čisté a v pořádku, což mě odlišovalo od ostatních malých trhanek z naší ulice. Babička byla i přes svůj věk považovaná za „švadlenku“, na kterou se lidé obraceli s těmi nejprostšími a nejjednoduššími věcmi. Opravdové švadleny byly ve městě dvě, konkurovaly si, a měly zakázky od bohatých paní, které dbaly na módu. Obě dvě měly salon a několik zaměstnankyň. Odebíraly katalogy s módními skicami a v některých případech i látky z hlavního města. Nechat si u nich ušít šaty stálo majlant. Já a babička bychom za takovou sumu pohodlně vyžily dva roky nebo déle.

Pak tu byla ještě jedna rodina, ta advokáta Provery, která si nechala posílat slavnostní róby pro manželku a dcery přímo z Paříže. Opravdová výstřednost, protože ve městě se vědělo, že v ostatních ohledech včetně vlastního šatníku byl Provera velice lakomý, přestože patřil mezi největší místní

boháče. „Čím víc peněz mají, tím jsou šílenější,“ říkala s povzdechem moje babička, která zamlada pracovala u rovněž velice bohatých rodičů jeho manželky. Svou jedinou dceru Teresu obdarovali výjimečnou výbavou hodnou americké dědičky, taky poslanou z Paříže, a pak ji vybavili královským věnem. Jejich zeť byl ale ochoten utrácet pouze za eleganci svých žen, nikoli za tu svoji. Tak jako všichni pánové, i on využíval služeb krejčího, jehož práce se velmi lišila od té naší: jiné látky, jiné stříhy, jiné styly šití, jiné podmínky pro učně; žádné ženě nebylo povoleno v téhle oblasti pracovat, asi proto, že pravidla cudnosti jim zakazovala dotýkat se mužských těl při braní měr, nevím, ale taková byla prastará tradice. Dva naprosto oddělené světy.

Moje babička byla nigramotná. Nikdy si nemohla dovolit ten luxus chodit do školy a teď, i když by chtěla, to nemohla dopřát ani mně. Potřebovala, abych se jí brzy naučila pomáhat a abych věnovala veškerý svůj čas práci. Druhou možností, jak mi připomínala, byl sirotčinec, kde by mě sice naučili číst a psát, ale žila bych tam jako ve vězení, trpěla bych zimou, jedla bych málo a špatně a pak, ve čtrnácti, až by mě propustili – co jiného bych uměla dělat než služku? Žít u cizích, ruce pořád ve studené vodě nebo spálené od hrnců či žehličky, a poslouchat, poslouchat v každou denní i noční hodinu bez jakékoli vyhlídky, bez naděje na to si polepšit? Díky řemeslu bych naopak měla svou nezávislost. Z čeho měla největší strach, jak mi přiznala o mnoho let později krátce před svou smrtí, bylo to, že kdybych sloužila v nějaké

rodině a žila s nimi pod jednou střešou, mohl by mě pán domu nebo jeho synové obtěžovat.

„Uměla bych se ubránit,“ tvrdila jsem rozhořčeně. A teprve potom mi babička vyprávěla velmi smutný příběh své sestřenice Ofelie, kterou obtěžoval její pán, ona ho odmítla, dala mu facku a pohrozila mu, že to řekne paní. Aby se pomstil a předešel oznámení, nechal ze salonu zmizet zlaté pouzdro na doutníky a ukryl ho v pokojíku, kde Ofelia spala. Pak v doprovodu manželky prohledal jejich pár ubohých věcí, a po „objevu“ pouzdra na doutníky byla Ofelia na místě propuštěna bez nároku na doporučení. Paní vyprávěla o krádeži a jejich následcích všem svým známým. Zpráva se rozšířila a žádná lepší rodina nechtěla „zlodějku“ přijmout. Jediná práce, kterou Ofelia našla, byla holka pro všechno v hospodě. Ale i tam jí opilí zákazníci otravovali život, dělali jí nevhodné návrhy, hádali se o ni a zatahovali ji do svých rvaček. Jednoho večera byla zatčena, a to byl začátek konce. Přístup policie byl po Cavourovu a Nicoretovu zákonu o prostituci velmi přísný. Byla pod policejním dohledem a po třetí bitce, na které neměla žádnou vinu, byla nucena nechat se zapsat jako prostitutka a vstoupit do veřejného domu, kde onemocněla, a po pár letech zemřela na francouzskou nemoc ve špitále.

Vzpomínat na ten příběh pro mou babičku znamenalo znovu prožívat noční můru. Věděla, jak tenká je hranice mezi ctnostným životem a peklem plným útrap a hanby. Když jsem byla malá holka, dělala vše proto, aby mě udržela v naprosté nevědomosti o všem, co se týkalo sexu a jeho nebezpečnosti.

Velmi brzo mi ale začala dávat do ruky jehlu a nit, abych se cvičila na odstřížcích, které jí zbývaly z šití. Jako dobrá učitelka mi to podávala jako hru. Měla jsem starou poničenou panenku z kašírovací hmoty, kterou jsem zdědila po jedné své zemřelé sestřenici, darovala jí ji dcera paní, ke které její matka chodívala sloužit. Moc jsem panenku milovala a bylo mi jí líto, se všemi těmi šrámy vystavenými na odiv. (Moje babička ji v noci svlékla a nechala její oblečení prostě zmizet.) Nemohla jsem se dočkat, až jí ušiju aspoň košili, pak kapesník, potom prostěradlo, nakonec zástěrku; cílem byly samozřejmě elegantní šaty s našasením a s krajkovým okrajem. Nebylo to snadné a dílo posléze dokončila babička.

Mezitím jsem se naučila perfektně lemovat okraje, malými a zcela stejnými stehy, aniž bych se píchla do prstu a zašpini-la od krve bílé batistové plátno, ze kterého byly košilky pro novorozence nebo kapesníky ušité. V sedmi letech bylo zaobrubování mým každodenním úkolem. Byla jsem spokojená, když jsem slyšela: „Hodně mi pomáháš.“ A počet oděvů, které babička dokázala ušít, opravdu měsíc od měsíce rostl a výdělek, i když pomalinku, stoupal. Naučila jsem se lemovat prostěradla, což byla monotónní práce, která mi dávala prostor pro moje fantazírování, a zdobit prádlo ažurovou výšivkou, která vyžadovala víc pozornosti. Teď, když jsem byla starší, mě babička nechávala chodit ven samotnou, kupovat nitě v galanterii, doručovat hotové šaty, a když jsem se cestou zpátky zastavila na půl hodiny na chodníku u holek z naší čtvrti a pohrála si s nimi, nestěžovala si. Ale nerada mě nechávala příliš dlouho samotnou doma, a když musela jít šít na celý den domů k některé ze svých klientek, brala si

mě s sebou pod záminkou, že jí mám pomoci. Byly to velmi výhodné zakázky, protože jsme v temných dnech mohly používat svíčky a petrolej, ale přitom jsme nečerpaly ze svých zásob. A protože nám tam v poledne dávali oběd, ušetřily jsme v těchto dnech i za jídlo. Dobrý oběd, nesrovnatelně lepší než naše obvyklé jídlo, s těstovinami, masem a ovocem, jsme v některých domech musely jíst spolu se služkami v kuchyni, zatímco jinde ho servírovali jen nám dvěma v místnosti, kde jsme šily. K jednomu stolu s pány domu jsme nebyly pozvané nikdy.

V těch bohatých a elegantních domech byla, jak jsem už řekla, jedna místnost vyhrazená speciálně pro šití, dobře osvětlená, s velkým žehlicím stolem, na který se dala rozprostřít látka na stříhání, a často tam byl taky zázrak všech zázraků, šicí stroj. Moje babička ho uměla používat, nevím, kde se to naučila, a já fascinovaně pozorovala, jak se pedál pohybuje nahoru a dolů v pravidelném rytmu a látka rychle projíždí pod jehlou. „Kdybychom tak jeden stroj mohly mít doma,“ povzddechla si občas, „kolik práce navíc bychom mohly vzít.“ Ale obě jsme věděly, že bychom si ho nikdy nemohly dovolit, navíc jsme ani neměly místo, kam ho postavit.

Jednou večer, když jsme po skončené práci balily svoje věci a chystaly jsme se domů, za námi přišly paní domu a její dcera, pro kterou jsme právě šily bílé šaty na biřmování, dívka mého věku: tehdy mi bylo jedenáct. Stydlivě mi podala obdélný předmět zabalený v papíru od hokynáře a převázaný provázkem. „Jsou to dětské časopisy z loňska,“ vysvětlila matka. „Erminia je už všechny četla několikrát a každý týden přijde nový. Napadlo ji, že by ti udělaly radost.“

Dřív, než mi babička stačila pohledem naznačit, abych mlčela, jsem vyhrkla: „Neumím číst.“

Slečna Erminia v rozpacích stočila pohled ke svým botám a stáhla obličej do smutné grimasy, jako kdyby jí bylo do pláče. Matka se po krátkém zaváhání vzpamatovala a nenuceně se usmála: „To nevádí. Můžeš si prohlížet ilustrace. Jsou nádherné.“ A dala mi balíček do rukou.

Měla pravdu. Když jsem ho doma otevřela a rozprostřela jeho obsah po posteli, zastavil se mi dech. Nikdy v životě jsem neviděla nic tak krásného. Některé kresby byly barevné, jiné černobílé, ale všechny byly okouzující. Co bych dala za to, abych si mohla přečíst, co bylo pod nimi napsáno! V noci jsem si trochu poplakala s prostěradlem přetaženým přes hlavu a snažila jsem se, aby mě babička neslyšela. Ale ona mě slyšela. A týden poté, co jsme dokončily práci v domě slečny Erminie, mi řekla: „Domluvila jsem se s Luciou, dcerou prodavačky z galanterie. Víš, že je zasnoubená a za dva roky se má vdávat. Slíbila jsem jí, že jí na dvanáct prostěradel vyšiju iniciály stínovou výšivkou a ona tě bude na oplátku dvakrát týdně učit. Studovala na učitelku, i když studium nedokončila. Jsem si jistá, že se to rychle naučíš.“

Trvalo mi to tři roky, protože Lucia neměla zkušenosti a já neměla čas se učit. Pomáhala jsem babičce s čím dál složitějšími pracemi, a když jsem chodila šít k někomu domů, musela jsem lekce vynechat. Ze začátku, protože jsem neměla slabikář a nechtěla jsem utrácet babiččiny peníze, jsem Luciou požádala, aby mě učila z časopisů, a ona souhlasila. „Tím líp. Aspoň to nebude taková nuda.“ Bylo jí už přes dvacet, ale při čtení hádanek, zpráv o roztodivných zvířatech

a jazykolamů se bavila jako malá holka. Rýmy byly legrační, rozesmávaly nás, ale nebyla v nich použitá slova, která člověk slyší každý den. Časem nás to donutilo vypůjčit si školní učebnici. Nicméně já jsem byla šťastná, že se něco naučím, a byla jsem své neoficiální učitelce nesmírně vděčná. Řekla jsem babičce, aby nechala její prostěradla s monogramy být, chtěla jsem je vyšít sama. Dokončila jsem je těsně před Luciinou svatbou. A za hodiny, které mi dala během následujícího roku, jsem jí ušila dvanáct košilek různých rozměrů pro dítě, které čekala. Ušila jsem jí pro něj i jedny šatičky s výšivkou, k níž mě inspirovala fotografie princezen Jolandy a Mafaldy. Ve vitríně jednoho obchodu jsem totiž viděla obrovskou fotku královny, která je držela v náručí.

Když se chvíli po mých čtrnáctých narozeninách Luciino dítě narodilo, byl to krásný chlapeček, řekla mi: „S učením je konec. Teď už nemám čas. A ty už toho umíš dost na to, abys pokračovala sama.“

Abych se měla na čem cvičit, věnovala mi svoje „časopisy“, protože už neměla čas si je ani prolistovat. Když jsem otáčela stránky, některé z nich se mi rozsypaly přímo v ruce, jak byly opotřebované od neustálého používání. Ve skutečnosti to nebyly časopisy, ale operní libreta. Nikdy jsem nebyla v divadle, ale věděla jsem, že každý rok přijíždí do města společnost provozující pěvecký styl bel canto, která uváděla nejnovější opery. Nechodilo na ně jen panstvo, ale i obchodníci a pár řemeslníků, kteří si mohli dovolit místo na bidýlku. Spoustu árií jsem znala, protože naše nejmladší zákaznice je zpívaly doma v obývacím pokoji a doprovázely se přitom na klavír.

Četla jsem ta libreta, jako by to byly romány, a ke svému údivu jsem zjistila, že všechny, ale opravdu všechny příběhy vyprávěly o lásce. Vášnivé lásky, osudové lásky. Bylo to téma, kterému jsem zatím nevěnovala moc pozornosti, ale od té chvíle jsem začala se zvědavostí naslouchat hovorům dospělých.

V té době se v salonech důležitých rodin, v kavárnách navštěvovaných lepšími lidmi, ale i v naší uličce a v přilehlých ulicích i ve stáncích na tržišti hodně mluvilo o příběhu, který se v mnohém podobal Luciiným melodramatům. Sedmnáctiletá dcera pana Artonesiho se beznadějně zamilovala do markýze Rizzalda a chtěla si ho i přes otcův odpor vzít. Já a babička jsme Artonesiovy znaly, žili pár ulic od nás, v prvním patře starobylého a elegantního paláce, jakých bylo na starém městě spousta, byly tam promísené s přízemními budovami, které dříve sloužily jako stáje, ale které se poté, co se koně a kočáry začaly používat mnohem méně, staly útočištěm těch nejubožejších a nejzoufalejších lidských bytostí. Několikrát jsme měly příležitost u nich šít, vždy nás tam pozvala jejich hospodyně. Ta řídila dům od doby, kdy jeho paní, manželka pana Artonesiho, zemřela během velké epidemie a zanechala po sobě jedinou dceru, protagonistku téhle tolik probírané milostné historie. Slečna, kterou jsme viděly vyrůstat a které jsme ušily několik různých zástěr na doma a několikery šaty z vyšívaného mušelínu, se jmenovala Ester a její otec ji střežil jako oko v hlavě a nebyl schopen jí nic odmítnout, ani ty nejtřešněnější nápady. Nejenže jí

nedávno koupil nádherné koncertní křídlo, které jí nechal dovézt až z Anglie, ale dovolil jí navštěvovat lekce jezdeckví, na které chodili takřka výhradně jen mladíci a sem tam nějaká mladá žena doprovázená manželem. Po městě se šuškal, že Ester Artonesi nejezdí na koni ženským způsobem, ale obkročmo, a proto pod sukní nosí kalhoty. I přes stíženosti hospodyně a příbuzných jí otec toleroval její absolutní nezájem o šití, vyšívání, kuchyň a všechno další, co se týkalo vedení domácnosti. A když propadla rozmaru, že se bude učit cizí jazyky, povolal jednu starou pannu tuniského původu, aby jí dvakrát týdně dávala hodiny francouzštiny, americkou novinářku, která už mnoho let žila v našem městě, na hodiny angličtiny a kněze ze semináře na latinu a řečtinu. Už od dětského věku měla Ester učitele přírodovědných předmětů, který jí učil botaniku, chemii, zeměpis a vysvětloval jí, na jakém principu fungují přístroje, které byly nedávno vynalezeny. Tyhle hodiny ji bavily a nikdy na nich nechyběla. (Já byla nadšená, protože jednou, když jsme pracovaly u nich doma, přišla spolu s učitelem do místnosti, kde se šilo, a mně i babičce dovolila, abychom se zúčastnily vysvětlení mechanismu nového šicího stroje z Německa. Učitel ho kompletně rozebral, řekl nám jméno a funkci každé součástky, pak ho pomalu znova smontoval, a přitom nám ukazoval všechna ozubená kolečka a mně a babičce vysvětloval, jak je promazávat. Mně tehdy bylo jedenáct a připadalo mi, že jsem přítomná zázraku.)

„Chce ji vychovávat jako chlapce,“ šuškaly si naštvane příbuzné. Švagrová pana Artonesiho mu to vmetla do tváře: „Podívej, až se Ester vdá, tohle všechno jí bude nanic. Ničíš